

ČESKÁ LITERATURA V AMERICĚ

Vladimír Papoušek: *Česká literatura v Chicagu. Literární tvorba Čechoameričanů v letech 1880-1939.* Votobia, Olomouc 2001, 206 s.

Tradiční obraz dějin české literatury se v poslední době rozšiřuje o jinonárodní kontexty, zejména o poznání emigrantské literární tvorby produkované v neslovanském prostředí. Nejde tu jen o problém českých enkláv v jazykově německém, resp. v etnicky a multikulturně složitém středo-evropském prostoru, ale o studium opomíjeného fenoménu, jímž jsou české literární projevy vzniklé na americkém kontinentu, tj. v geograficky vzdáleném a kulturně odlišném regionu.

Průkopnický význam v této vědecko-výzkumné orientaci sehrává monografie V. Papouška *Česká literatura v Chicagu*, která v osmi kapitolách systematicky mapuje literární díla české komunity v Chicagu coby nejsilnějším a nejvlivnějším centru české emigrace v USA. Časový záběr je omezen lety 1880-1939, tj. obdobím vrcholného rozvoje této literární tvorby. Papoušek si je vědom, že tento korpus textů nelze poměrovat ryze strukturální axiologií v podobě vypreparované estetické hodnoty, proto v duchu současných kulturologických koncepcí upřednostňuje vykreslení „specifického duchovního světa“ (s. 6), střet kulturních modelů a konfrontace hodnotových systémů a jejich funkcí. Badatel, který načrtává základní tendence vývoje a sociologické zázemí tvorby, literárněhistoricky specifikuje přechod od romantické estetiky k realistické drobnokresbě. Z hlediska žánrového rozvrstvení konstatuje převahu beletrie nad poezií a celkově vymezuje nedokončenou transformaci žurnalistického zpravodajství v beletrizaci a „literárnost“, neopomine ani imagologický exkurs: Amerika očima českých návštěvníků a obraz domoviny v dílech Čechoameričanů. Zajímavý je tu vzájemný způsob vidění prostřednictvím stereotypů, mýtů a komunikačních modelů, např. představa Čechoameričana, který v domácí veřejnosti fungoval jako prototyp pseudovlasteneckého zbohatlíka, obráceně Amerika pro české návštěvníky mohla někdy až jednotvárně ve srovnání s českými poměry působit jako hyperbolizované ztělesnění svobody, volnosti a pokroku. Badatel speciální pozornost věnuje jednomu z nejvýznamnějších představitelů českoamerické prózy R. J. Pšenkovi, na jehož dílech demonstruje obecnější tendenci k mýtizaci vyprávění a konstituování fiktivního ideálu.

Papouškova práce, která důsledně vychází z filologické interpretace textů, reaguje na současný trend areálových slavistických studií, obohacuje však její záběr o konfrontaci slovansko-neslovanského fenoménu, tj. o studium české enklávy v neslovanském prostředí. Zároveň se tu vynořuje několik teoretických problémů, které svědčí o vědeckých ambicích monografie: jakým způsobem terminologicky a obsahově vymezit tuto tvorbu? Jedná se o literární enklávu, literární diasporu či dokonce o zvláštní meziliterární společenství s některými znaky tzv. mikroliteratur? Badatel většinou používá termín „českoamerické písemnictví“, přesnější by bylo zvolení širšího pojmu „českoamerická literatura“, který by zahrnoval i projevy městského folklóru dodatečně fixované, tj. tvorbu druhého a třetího oběhu – např. zábavnou prózu, kalendářové tisky apod. Jestliže v případě slovesných textů tzv. vídeňských Čechů právem hovoříme o zvláštním meziliterárním společenství (centrismu), u tvorby Čechů žijících v Americe nejde zřejmě o centrismus, spíše o atypický projev specifického meziliterárního společenství, což by chtělo v budoucnu přesněji definovat: vyhraněná jinakost, moment geograficky vzdáleného a jazykově odlišného prostředí neguje centristický princip vzájemného „sousedění“ a metonymického „dotýkání“. Oslabená soudržnost osy centrum – periferie semioticky vede k potlačení syntaktické funkce, ale i sémantické „příběhovosti“, „usychající větve národní literatury“ coby společného celku; právě ve velké geografické vzdálenosti (v kontinentální „jinakosti“) lze hledat vysvětlení nižší estetické hodnoty, která sice vypovídá o síle recepčního prostředí, avšak literárně se nestává součástí nové tradice.

Badatel se pohybuje převážně v rovině historicko-filozofujícího diskursu. Teoretický impuls by mohlo nabídnout větší zakotvení v komparatistické terminologii, např. tzv. emigrantologie, která byla proklamována na XII. mezinárodním slavistickém kongresu v Krakově 1998 (Lucjan Suchanek), studuje různé formy dvoujazyčnosti (bilingvnosti) a biliterárnosti, tj. příslušnosti k dvěma literárním systémům. V neposlední řadě jde i o problematiku existence specifických me-

zilaterárních vztahů mezi literaturou metropole a literaturou emigrace. U Čechoameričanů se bilingvnost, pokud k ní došlo v druhé a třetí generaci, většinou nestala podkladem k biliterárnosti. Historicky a jazykově odlišné sociokulturní prostředí primárně znamenalo tvorbu v mateřském (prvním) jazyce, aby nebyl přerušen kontakt s recipiency domácího prostředí, zároveň je však zřejmá snaha integrovat se do nového kontextu, který se vyznačuje oběma jazykovými a kulturními kódy. Pojem literární enkláva, jak jej užívá badatel, je pro tento typ meziliterárnosti funkční: představuje literární subsystém prostorově lokalizovaný sice uvnitř většího celku, avšak hodnotově vůči němu vymezený kontradiktoricky na základě jisté duchovní aktivity, konkrétní reflexe určitého lidského společenství. Důležitou roli sehrává i síla a nosnost původní domácí tradice a kultury prosazované volbou jazyka a funkcí textu vzhledem k novému adresátovi.

Ačkoli Papoušková práce, díky k odlišně zvolenému cíli, mohla tyto teoretické problémy pouze naznačit, zůstává materiálově a interpretačně vyčerpávající sondou do neprobádané oblasti česko-amerických literárních vztahů a metodologicky otevírá perspektivní cestu dalšího výzkumu.

Miloš Zelenka

RÚZNÉ ASPEKTY IKONOSFÉRY

Krystyna Kossakowska-Jarosz: *Śląsk znany. Śląsk nie znany. O kulturze literackiej na Górnym Śląsku przed pierwszym progiem umasowienia.* Uniwersytet Opolski, Opole 1999.

Dariusz Rott: *Bracia czescy w dawnej Polsce.* Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2002.

Dwudziestowieczna ikonosfera w literaturach europejskich: Wizualizacja w literaturze. Pod redakcją Bożeny Tokarz. „Śląsk“, Katowice 2002.

V Polsku se před časem prosadil typ bádání usilující o komplexní areálový přístup, o studium kultury v širokém slova smyslu na určitém typologicky vyhraněném, nejlépe diachronně nebo i synchronně multilingválním a multikulturním teritoriu.

Polská badatelka Krystyna Kossakowska-Jarosz přistoupila k analýze kultury Horního Slezska ze systémového a funkčně dynamického hlediska. Především se vyhnula stereotypní deskriptivnosti dosavadních výzkumů a jejich ignoranci masové (triviální) produkce. Literaturu vidí v soustavě masové kultury a trhu. Literatura je pro ni nejen textem, ale především knihou se všemi komponenty, tj. s grafikou, ilustracemi aj. Autorka pak analyzuje postavu autora, literární kritiku a čtenáře z různých hledisek, jak o tom píše v závěru: „*Kultura literacka Ślązaków identyfikujących się z polskością, którą w wybranych przejawach opisałam, tylko okazjonalnie realizowana była w obiegu wysokim. Ślązacy najczęściej stykali się z jej skomercjalizowaną, popularną wersją.*“ (s. 219) Slezsko je ovšem diachronně či stopově synchronně celek multilingvální a multikulturní, kam zasahovali Češi i Němci, nemluvě o svébytnosti Slezanů jako takových – ale to je již téma jiného výzkumu. Ten do značné míry v jiném prostoru a čase provedl katovický polonista Dariusz Rott (viz dále).

Kdysi bylo sice běžné, že Češi četli polsky a Poláci česky – a nejen poezii, ale i dost dlouhé romány, ale to je dávno pryč; dnes Češi nečtou ani slovensky. Tuto bývalou blízkost nám připomene kniha mladého katovického slavisty, kulturního historika a literárního vědce Dariusze Rotta, který se zaměřil na srovnávání českých a polských kulturních jevů. Jeho práce je pozoruhodná již svým základním přístupem: autorovi jde o tzv. ikonosféru, tj. skutečnou, smyslově konkrétní podobu určitého prostoru; v daném případě se jedná o nám dobře známé Lešno (Leszno), ale nejde jen o ně: autor se zabývá všemi podstatnými kulturními stopami, které čeští bratři v jiném Polsku zanechali.

Rottova práce se skládá z osmi částí a rozsáhlého metodologického úvodu: první pojednává o básníkovi Piotru Wacheniovi, druhá o ikonosféře Lešna v letech 1628–1656, třetí o ženách v Lešně 17. století (Krystyna Poniatowska a Anna Memorata), další pojednává o cestách českých